

PROMĚNY BRNĚNSKÝCH NÁMĚSTÍ

ÚZEMNÍ A INVESTIČNÍ PŘÍPRAVA REKONSTRUKCE NÁMĚSTÍ SVOBODY, ZELNÉHO TRHU
A DOMINIKÁNSKÉHO NÁMĚSTÍ

Jana Tupá, Radoslava Cícvárková

Tři nejvýznamnější náměstí Brna leží uprostřed historického jádra a tvoří pomyslný trojúhelník, který vymezuje slovy brněnské historičky Mileny Flodrové „hlavu, srdce a břicho města“.

Náměstí Svobody, dříve Dolní náměstí, se nalézá téměř uprostřed historického jádra. Nejautentičtější je na něm jeho nepravidelný trojúhelníkový tvar, jenž byl vymezen dálkovými cestami, které se v Brně stýkaly a protínaly, a městským potokem. Výměrou je největší: má 11 653 m². Zelný trh, dříve Horní náměstí, který si podnes zachoval svůj charakter tržiště, se nachází na svahu pod Petrovem a jeho výměra je 10 931 m². Nejmenší je Dominikánské náměstí s dnešní výměrou 5 283 m². I toto náměstí sloužilo kdysi jako tržiště. V současnosti jde o plochu „před radnicí“, která je ucpána parkujícími auty.

Všechna tato náměstí jsou součástí historického jádra města Brna, které bylo v roce 1989 vyhlášeno Městskou památkovou rezervací. V následujícím desetiletí byl v návaznosti na Územní plán města Brna (1994) zpracován architekty Mikšíkem a Němcem Regulační plán Městské památkové rezervace Brno (1999), který věnoval velkou pozornost řešení veřejných prostranství a stanovil základní požadavky pro jejich rehabilitaci. Specifikoval požadavek na komplexnost a koncepčnost úprav a vymezil ta prostranství, která je nutno řešit soutěžemi. Podrobně byly zpracovány a projednány jednotlivé specifické okruhy, které se podílejí na významu a charakteru veřejných prostranství. Jde především o:

- ochranu funkce bydlení,
- vytvoření živého obchodního parteru,
- organizaci dopravy a parkování,
- řešení inženýrských sítí,
- charakter povrchů,
- veřejné a slavnostní osvětlení,
- zeleň,
- výtvarnou výzdobu,
- zapojení historického podzemí,
- a městský mobiliář.

Je nutno přiznat, že se ale zatím úplně nedaří naplňovat tento regulační plán z hlediska požadavku komplexnosti a koncepčnosti, protože zanedbanost území byla příliš veliká a finančních prostředků není nikdy dost.

„Náměstí vůbec – a brněnská nejsou výjimkou – jsou, jak říkávám, takovými vřelými tepajícími srdci či srdíčky měst a obcí. Každé má svou atmosféru, každé v sobě ukrývá svého genia loci a je proto dobré jim tiše naslouchat. Až člověk pochopí, co mu jaksi plaše sdělují svým neopakovatelným způsobem, začne jim pozvolna rozumět, chápat, proč se chovají tak, či onak a přestane jim ubližovat z neznalosti věci samé.

Zatímco náměstí Svobody je jakýmsi srdcem města Brna, Zelný trh je spíše bříškem a Dominikánské náměstí pak rozumově se tvářící hlavou. Tak jako nelze ze Zelného trhu vytvořit reprezentační a vznešený prostor plný kultury a snobizmu (neboť je to pořád ono upovídáné, užvandané a tím nesmírně lidové a milé tržiště),

tak zase nelze bez následků vnutit náměstí Svobody jakousi křečovitě bodrou atmosféru tržiště (to je ostatně vidět na Vánočních trzích, které onomu náměstí evidentně nesedí a takřka vadí!), neboť ono je především místem, kam se všichni utíkáme, když je nám zle nebo naopak velice dobře a kde cítíme vzájemnou sounáležitost jako nikde jinde ve městě. Dominikánské náměstí chce svůj klid a nemiluje ani společenské ani komerční dění, ví své, neboť je si dobře vědomo svého postavení ve městě. Jakékoliv nerespektování genia loci toho kterého náměstí se krutě vymstí architektům, umělcům, pořadatelům akcí i necitlivým občanům vůbec.“

Milena Flodrová

A nyní k jednotlivým náměstím.

Srdce města – náměstí Svobody – je nejstarším náměstím ve městě Brně. Jeho urbanistická historie sahá až do 12. století, ale náměstí má i svou historii, kterou lze nazvat společenskou či sociální. Častokrát se zde rozhodovalo o osudu města a zprostředkované i společnosti. Náměstí Svobody bylo vždy přirozeným místem shromažďování lidí a má své magické kouzlo pro všední i sváteční dny. Lidé zde bydlí, pracují, chodí nakupovat i za různými službami, baví se. V posledních letech však fungovalo hlavně jako průchozí koridor na hlavním pěším tahu města Česká – Masarykova a zaplňovalo se většinou jen v době vánočních trhů, politických mítinků či sporadických kulturních akcí.

Náměstí Svobody v Brně: pohled na nový stav od ulice České.

Náměstí Svobody v Brně: nový stav na ortofotomapě.

V roce 1997 byla vypsána urbanisticko-výtvarná soutěž, veřejná, anonymní, ideová a jednokolová. Přípravě soutěže byla věnována velká péče: soutěžní podmínky připravoval tým odborníků, ale nadstandardní pozornost byla věnována i zapojení veřejnosti do procesu rehabilitace náměstí s cílem získat co nejvíce názorů ke zvážení a případnému zpracování do konečného řešení. Veškeré výstupy z akcí, kde se obyvatelé vyjadřovali k podobě náměstí, byly předány soutěžícím a prezentovány porotě, která při vyhodnocování soutěže k těmto názorům přihlížela.

Z mnoha důvodů ale nakonec není realizována úprava náměstí podle vítězného projektu z této soutěže. Rekonstrukce náměstí se připravuje podle návrhů architektů Tomáše Rusína a Ivana Wahly, vodní prvky navrhli architekti Ladislav Kuba a Tomáš Pilař. Vlastní úpravě náměstí, která probíhá v současnosti, předcházely práce na vybudování kolektorové sítě. Rekonstrukce náměstí, která bude ukončena v letošním roce, zachová historický tvar a sklon náměstí. Historii bude nadále připomínat mariánský sloup, který projde památkovou obnovou, ale i půdorys kostela sv. Mikuláše vyznačený v dlažbě. Na místě původní Merkurovy kašny bude umístěna nová bronzová kašna. Celé náměstí bude vydlážděno žulovou dlažbou, která bude svým tvarem navazovat na dláždění ulice Masarykovy a pokračovat i do dalších ulic. Plocha bude řešena v pojižděné úpravě – pro zásobování je však patníky vymezena pouze centrální část náměstí s příjezdy po tramvajovém tělese tak, aby vozidla nebránila hlavním trasám chodců a nezanechávala stopy svých pojezdů na světlých kamenných deskách „chodníků“. Nové veřejné osvětlení zajistí kónické stožáry s moderními svítidly a na stožárech bude ukotveno trakční vedení pro tramvaj. Zachování kolejí na náměstí je totiž nutností vzhledem k tomu, že se v současné době připravuje rekonstrukce inženýrských sítí v Husově ulici a přes náměstí proto musí vést objížděná trasa pro tramvaje. Pokud budou posléze pro městskou hromadnou dopravu fungovat ulice Husova i Rooseveltova, ožíví náměstí i jízdy historické tramvaje a sloupy ve-

řejného osvětlení budou moci být osazeny „veselými praporci“.

Informovanost o městě a jeho aktivitách zajistí informační panely a plakátovací sloupy, které jsou technickým zařízením kolektorové sítě a kryjí výduchy a výstupy z kolektoru. Na severní straně náměstí bude vysazena řada lip a umístěny lavičky a s výsadbou stromů se počítá i směrem do Rašínovy ulice.

Břícho města – Zelný trh – je náměstím, které si po staletí uchovalo svou původní funkci tržiště. V době zpracování Regulačního plánu Městské památkové rezervace byl již projednán projekt na úpravy Zelného trhu, zpracovaný městskou částí Brno-střed.

V roce 1994 byla upravena horní část náměstí se sousedním Svaté Trojice. V roce 1997 byl upraven nástup na Zelný trh z Masarykovy ulice. V roce 2005 se pak v návaznosti na výstavbu kolektorů na náměstí objevily tři objekty výstupů a výduchů.

Pod dohodě města Brna s městskou částí Brno-střed byla zpracována studie, která je novým podkladem pro projekt rekonstrukce náměstí. Studii zpracovala Ing. arch. Pavla Balabánová. V současné době dochází při řešení projektu a při jeho projednávání ke změnám, ale zachována bude hlavní idea rekonstrukce, tj. aby náměstí bylo řešeno jako jeden celistvý prostor se zvýrazněním dominantního postavení kašny Parnasu.

Úprava Zelného trhu by měla proběhnout v roce 2008.

Duše města – Dominikánské náměstí – zatím svou budoucí podobu hledá. Regulační plán Městské památkové rezervace si s jeho prostorem moc neporadil a ponechal na většinu plochy parkoviště. Zároveň však uložil podmínku obnovit a nalézt jeho smysl a význam prostřednictvím ideové soutěže.

Na řešení Dominikánského náměstí bylo namísto soutěže zadáno zpracování tří ideových studií. K jejich zpracování byly vyzváni ArchDesign (Kobza, Dokoupil a partneři), Atelier Brno (Hrůša a Pelčák) a Architekti D.R.N.H. (Novák, Valenta et al).

Zadání bylo velmi volné: předmětem řešení bylo najít takovou ideu ná-

Dva pohledy na Dominikánské náměstí.

městí, která by respektovala historické souvislosti i současné potřeby života. Charakter náměstí měl být stanoven ve vazbě na funkci okolních objektů, včetně možnosti parkování v parkovacím objektu na Panenské ulici. Respektován měl být pouze příjezd k Nové radnici (pro reprezentační účely a svatby) a zároveň měla být zvažena obnova historické studny a výsadba stromofaďi.

Zpracované studie hodnotila komise, která se dohodla, že do jednání

Rady města Brna předloží studie architektonických atelierů ArchDesign a Atelier Brno. Z rozhodnutí Rady města Brna byly zpracovány modely obou variant těchto studií, které jsou v současné době vystaveny k veřejné diskusi. Výsledky této diskuse budou podpůrným argumentem pro rozhodování Rady města Brna.

Co mají oba návrhy společné? Je to v prvé řadě vymístění parkujících aut, otevření dalších prostor pod te-

rasou kostela sv. Michala a možnosti umístění laviček a kavárenského posezení na náměstí. Zásadní rozdíl je však v charakteru budoucího terénu – soupeří spolu schody a svah. Zatímco ArchDesign navrhuje zarovnat sklon náměstí a výškový rozdíl vyřešit před magistrátem schodištěm, Atelier Brno chce pro náměstí zachovat historicky danou svažitost. Oba návrhy počítají s vodními prvky, nicméně ArchDesign umisťuje na náměstí hned dva v nové poloze (původní kašnu řeší pouze překrytí sklem), kdežto Atelier Brno počítá se vzkříšením historické kašny. Návrhy se dále liší i množstvím

a lokalizací zeleně, designem dlažby i drobných prvků, ale i využitím plochy náměstí pro veřejnost.

Závěr k řešení veřejných prostranství ve městě Brně je trochu pesimistický. Mnohé z nich se již podařilo upravit (velmi zdařilou rekonstrukcí prošly parky na Špilberku a Denisových sadech a Komenského náměstí), ovšem ta prostranství, která nemohou být ze své podstaty ušetřena automobilové dopravy, a k nim bezesporu náměstí patří, jsou na tom hůře. Přitom je stále normální, že při řešení náměstí se mluví o řešení dopravního prostoru

– kde a jak budou parkovat auta – a ne o tom, jak ho budou využívat lidé. Nezbývá než věřit, že v případě hlavních brněnských náměstí se podaří vrátit či obnovit autenticitu a dát tím nový rozměr lidské pospolitosti v dnešní uspěchané době.

Použité zdroje:

FLODROVÁ, M.: Moje vzpomínka na náměstí Svobody. Kulturní a informační centrum města Brna. Brno 2002.

*Ing. Jana Tupá
Odbor územního plánování
a rozvoje MMB
PhDr. Radoslava Cicvářková
Kancelář strategie města MMB*

ENGLISH ABSTRACT

Metamorphosis of Brno's Squares; Reconstruction Preparations in Terms of Spatial Planning and Investments, by Jana Tupá & Radoslava Cicvářková

Three major squares of Brno, located in the historic city centre, make up a virtual triangle, described by one of the authors as the head, the heart and the guts of the town.

Authentic in the irregularly triangular shape made by the intersecting historic tracks and the town brook, Náměstí Svobody (the Freedom Square, previously known as the Lower Square) is situated in the very centre of the old town. Zelný Trh (the Cabbage Market, previously the Upper Square), still a market place today, is placed on a slight slope under the Petrov Hill, while the smallest of the

three, Dominikánské náměstí (the Dominican Square), once a market place too, is now a mere "site in front of the town hall", filled with cars.

All of these squares make part of Brno's historic centre which was declared Urban preservation area in 1989. The Regulation Plan of the Urban preservation area (1999), made up in correspondence to the Municipal Plan of 1994, is focusing closely upon public zones, defining the requirements for their revitalization and indicating zones for tender competitions. Important points for the character of public areas were specified, such as

the protection of housing, creation of a vivid commercial parterre, transport and parking organization, supply and sewerage systems, disposition of surfaces, public and ceremonial lighting, greenery, art decoration, involvement of the historic underground, and urban furniture.

Sad to confess, the requirements to comprehensively and conceptually accomplish the Regulation Plan remain difficult to fulfil, as the space had been too much neglected and the lack of finance is omnipresent.